

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

This is an original version of a chapter published in:
Årsbok 2021

Citation for the publication:

Andersson, Martin. (2021) Migration och religion strax före Göteborg. In:
Vidén, Gunhild (ed). *Årsbok 2021*. Göteborg: Kungl. vetenskaps- och
vitterhets-samhället i Göteborg, pp 101-114.

Published with permission from: Kungl. vetenskaps- och vitterhets-
samhället i Göteborg.

SLU publication database:

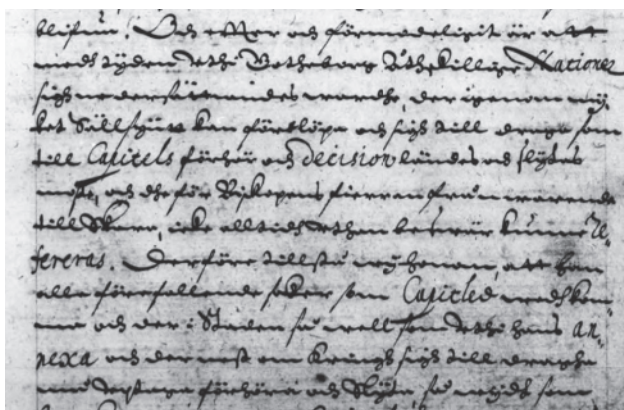
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-p-113040>

Migration och religion strax före Göteborg

Av

MARTIN ANDERSSON

Göteborgs stifts historia sträcker sig tillbaka till den 26 april 1620. Då utsåg Gustav II Adolf ”den hederlige och skicklige själasörjaren” Sylvester Phrygius inte bara till kyrkoherde i den nygrundade staden utan också till dess superintendent, ett ämbete som motsvarade de äldre stiftens biskopar.¹ Det fanns enligt kungen två huvudanledningar till att han nu behövde grunda ett nytt stift. Den ena var att staden Nya Lödöse, Göteborgs närmaste föregångare, ”i den förlidne fejdetid alldeles är ödelagd och avsigkommen”. Med dess invånares ”bästa och välmåga” för ögonen önskade kungen att den nya staden genom herr Sylvesters arbete skulle växa och frodas. Den andra och kanske viktigare anledningen var att kungen förväntade sig och hoppades ”att med tiden uti Göteborg åtskilliga nationer sig nedersättandes varde, därigenom mycket sällsynt kan fortlöpa och sig tilldraga som till [dom]kapitels förhör och decision ländes och slitast måste”. Med andra ord: om staden växte så som Gustav Adolf hoppades skulle den komma att locka till sig människor från andra länder. Detta förväntades i sin tur resultera i reli-

Utdrag ur Gustav II Adolfs brev till Sylvester Phrygius 26 april 1620 (kopia i riksregistret): ”... efter oss förmodligt är att med tiden uti Göteborg åtskilliga nationer sig nedersättandes varde, därigenom mycket sällsynt kan fortlöpa och sig tilldraga...”.

(Foto: Riksarkivet)

giösa problem och konflikter, vilket skulle bli en övermäktig arbetssituation för biskopen i det avlägsna Skara. Det nya stiftet behövdes alltså både för att hantera de problem som nyinflyttade utlänningar antogs komma att orsaka framöver och för att reda upp situationen för de gamla stadsbor som lidit under de föregående krigsåren. För att förstå dessa båda skäl bättre behöver vi därför backa ytterligare några år bakåt i tiden för att fördjupa oss i 1610-talets flyktingfrågor och migrationspolitik.

Flykten från Nya Lödöse

Den ”fejdetid” som Gustav Adolf skrev om brukar idag oftast kallas Kalmarkriget, trots att det berörde Västsverige i minst lika hög grad som Småland. Som så ofta under tidigmodern tid utkämpades kriget mellan Danmark och Sverige. När fred slöts i början av 1613 var villkoren mycket hårda, inte minst det faktum att svenskarna inom sex års tid var tvungna att betala ett krigsskadestånd på hisnande en miljon riksdaler. För att försäkra sig om att pengarna verkligen skulle komma att betalas höll Danmark stora delar av västra Västergötland ockuperade ända fram till 1619, inklusive området kring Göta älvs utlopp med den viktiga fästningen Älvsborg liksom det som ännu återstod av städerna Nya Lödöse och Karl IX:s Göteborg på Hisingen.

Redan under krigsåren flydde många människor undan de plundrande och brännande arméerna. Det finns emellertid mycket få källor som kan användas för att berätta flyktingarnas historia. Om en borgare i Nya Lödöse, Jakob Alvinsson, vet vi att han och familjen hade packat allt sitt bohag på en nyinköpt båt för att i sista stund ”rädda sig undan fienden”, då båten istället konfiskerades av myndigheterna och användes för att rädda stadens kyrkklockor.² Många flyktingar, särskilt de som var bosatta på landsbygden, återvände antagligen ganska snart till sina hem för att rädda det som räddas kunde av den växande grödan, men många andra – inte minst stadsbor från Nya Lödöse – valde att inte återvända till det av danskarna ockuperade området. De blev därmed vad man med en modern term skulle kalla för internflyktingar, människor som flytt undan krig eller andra oroligheter inom det egna landets gränser. Att vi känner till att många av flyktingarna från Nya Lödöse inte återvände hem beror på att den svenska kronan under de följande åren försökte att följa upp och registrera var flyktingarna befann sig någonstans, och att några av

dessa förteckningar har bevarats till idag. Det var uppenbarligen inte någon lätt uppgift för de utskickade tjänstemännen att registrera flyktingarna. De bevarade förteckningarna är inte fullständiga, de motsäger ibland varandra (och andra samtida källor), men är trots allt tillförlitliga nog för att ge en åtminstone översiktlig bild av vart flyktingarna från Nya Lödöse tog vägen. De allra flesta begav sig till olika västgötska städer som Mariestad, Lidköping eller Skara. Några få sökte sig längre bort, till Örebro eller Karlstad, medan ännu färre bosatte sig på landsbygden. Överlägset flest kom dock att bosätta sig tillsammans på två orter i landskapet, dels i Alingsås och dels i Brätte, en liten stad belägen i närheten av nuvarande Vänersborg.³ Som vi snart skall se var detta inte någon slump utan resultatet av den svenska statens försök till hantering och styrning av flyktingfrågan våren 1613.

Staten och flyktingarna

Flyktingar i Sverige under 1600-talets många krig är ett i stort sett outforskat område. För det stora nordiska krigets tid i början av 1700-talet vet vi, tack vare den finländska historikern Johanna Aminoff-Winbergs forskning, att den svenska kronan tillsatte ett antal olika flyktingkommissioner som samlade in och delade ut understöd till de tusentals människor som flydde över från Finland och Baltikum till Sverige.⁴ Inget liknande gjordes för de hundra år tidigare flyktingarna från Nya Lödöse. Det första statsmakten gjorde var istället att försvåra för flyktingarna genom att förvägra dem rätten att återvända till hemorten. Redan under fredsförhandlingarna med Danmark försökte man från svensk sida få igenom ett krav att Nya Lödöse inte skulle få återuppbyggas så länge området ockuperades av Danmark.⁵ När flyktingarna sedan strax efter det att freden slutits på våren 1613 vände sig till kungen och bad om hans tillåtelse att få återvända och bygga upp staden igen, avslog Gustav Adolf följaktligen deras begäran.⁶ Staden skulle inte återuppbyggas förrän Sverige fått tillbaka området. Innan dess kunde inte heller flyktingarna få någon kunglig tillåtelse att återvända.

Samtidigt ville kungen emellertid underlätta flyktingarnas tillvaro i Sverige eftersom de ”stor skada utav fienden lidit haver”. På villkor att de slog sig ned i Alingsås eller Brätte unnade han dem därför rätten att inte bara få behålla sina tidigare handelsprivilegier utan gav dem dess-

utom understöd i form av tre års frihet från både skatter och tullavgifter. Motsvarande understöd gavs även till de människor som redan levde i Brätte, som också de hade lidit av fiendens ”skövlande, mord och brand”.⁷ Prästen i Brätte, Petrus Olai, fick dessutom ett personligt understöd i form av ett antal spannmålstunnor eftersom han hade förlorat både prästgården och allt han ägde genom ”eld och brand” när den danska armén hade sitt läger i staden.

Understödet från kungen till flyktingarna och till de andra undersåtar som lidit av kriget bestod alltså uteslutande av en indirekt ekonomisk hjälp, medan kommissioner och kontanta utbetalningar än så länge hörde framtiden till. Fram till 1619, då danskarna återlämnade det ockuperade området, förekom inget mer understöd från statsmaktens sida. Först då, sex år efter freden och antagligen en sju-åtta år efter flykten, tilläts de forna borgarna i Nya Lödöse att återvända. Det var också nu inför återvändandet som kronans tjänstemän gjorde flera försök att ordentligt registrera flyktingarna. De sågs nämligen som en resurs som det å ena sidan var viktigt att undanhålla från Danmark under ockupationsåren, men som sedan helst åter skulle stå till den svenska kronans förfogande nu när det blivit dags att återbefolka det nygrundade Göteborg.

Flyktingarna och lokalsamhället

Hur påverkades då de mottagande samhällena av flyktingarnas ankomst och hur integrerades dessa i lokalsamhället? Allra bäst kan dessa frågor besvaras genom en närmare studie av Brätte, dels för att Brätte var den stad som tog emot allra flest flyktingar från Nya Lödöse, men också på grund av det (med det tidiga 1600-talets mått mätt) relativt goda källäget. Från Brätte har nämligen protokoll bevarats från stadens rådhusrätt redan från och med 1615, vilka innebär (för tidsperioden) utmärkta möjligheter till inblickar i stadens sociala liv.

Brätte var beläget vid Vänerns sydspets på en plats dit viktiga exportvaror som järn och trä fraktades sjövägen från Dalsland och Värmland. I Brätte var varorna sedan tvungna att lastas om för vidare transport på hästar längs den så kallade Edsvägen, förbi fallen i Trollhättan för att sedan åter lastas på båtar och skeppas vidare utför Göta älv.⁸ Trots sitt

Av Brätte stad finns inga bevarade avbildningar. På kartan över Vänersborgs stadsjordar 1661 finns dock "fordom Brätte stads plats" med den övergivna stadens gator, gamla kyrkogård, brygga och ett par kvarstående hus utmärkta.

(Lantmäteriet: sockenpärmar, foto: Riksarkivet)

läge invid denna viktiga transportled var staden bland de mindre i riket. Året före Kalmarkrigets utbrott, 1610, levde endast fyrtio hushåll i Brätte, varav tio ansågs vara så fattiga att de inte kunde betala någon skatt.⁹ Som i alla städer vid den här tiden fanns därtill ett stort antal djur i staden, i slutet av 1620-talet inte mindre än 113 kor och kvigor, 55 får, 72 svin och 66 hästar, varav de sistnämnda hade stor betydelse för Brättebornas transportarbete.¹⁰ Husen i staden var av de arkeologiska lämningarna att döma uteslutande byggda av trä, vilket även gällde rådhuset och kyrkan. Om det fanns något skolhus i staden är okänt, men antagligen var den "hederlige och vällärde" herr Harald verksam som stadens skolmästare, en man som intygades vara ärlig och god "både i lärdom och leverne" när de närvarande på rådstugan 1616 ombads lämna ett omdöme om honom.¹¹

Till denna lilla stad anlände alltså flyktingarna från Nya Lödöse under åren 1612–1613. Kronans försök till register över alla de flyktingar som hade bosatt sig i Brätte under 1610-talet omfattar sammanlagt ett drygt femtiotal hushåll, medan en förteckning från december 1618 uppgav att det då fortfarande fanns 35 hushåll från Nya Lödöse bosatta i staden.¹² Många flyktingar hade alltså lämnat staden redan efter bara några år, ett faktum som försvårade tjänstemännens arbete med registreringen av de rörliga undersåtarna och som gjorde att de missade ett ganska stort antal. Även om vi bara kan utgå från och jämföra de register som bevarats till idag, visar dessa nämligen att det i själva verket var minst ett sjuttiootal hushåll som flydde till Brätte från Nya Lödöse.¹³ Med andra ord: flyktingarna som anlände till Brätte var alltså nästan dubbelt så många som stadens egen befolkning.

Lödösebornas ankomst kom därför att förändra Brätte i grunden. Redan enligt det äldsta bevarade protokollet från stadens rådstuga, daterat den 20 januari 1615, var en av stadens två borgmästare och därtill hälften av de tio rådmännen flyktingar från Lödöse.¹⁴ När denne borgmästare avgick 1617 ersattes han visserligen med en man från Brätte, men detta kompengades samtidigt av att antalet rådmän som hade flytt från Nya Lödöse från och med 1616 alltid var i stor majoritet, eller sju-åtta stycken. Detta måste inte minst ha berott på deras kompetens från att tidigare ha styrt den mycket större staden Nya Lödöse (där flera tidigare hade varit verksamma som rådmän).¹⁵ I sin tur kom ett antal av de flyktingar som blev rådmän först i Brätte sedermera att efter återflyttningen 1619 ingå i Nya Lödöses styrelse.¹⁶ Förutom att de utsågs till rådmän och borgmästare fungerade ett par flyktingar från Nya Lödöse som vakter under den årliga marknaden i Brätte i september 1614, och såväl 1617 som 1618 utsågs en flykting från Nya Lödöse till byfogde, vilket var benämningen på den man som ansvarade för upprätthållandet av ordningen i staden.¹⁷ Det är därför inte tu tal om att åtminstone en del av flyktingarna från Nya Lödöse relativt omgående blev väl integrerade i den nya hemstadens politiska och sociala liv.

Protokollen från rådstugan i Brätte kan emellertid samtidigt också ge en något dystrare bild av integrationen. Det stora antalet flyktingar från Nya Lödöse innebar att antalet fall som behandlades i rätten ökade markant, såväl vad gäller olika slags ekonomiska tvister som rena våldsbrott. Detta är i och för sig kanske inte så anmärkningsvärt med tanke på hur

snabbt stadens befolkning hade vuxit, och andelen personer som omnämns i rådhusrättens protokoll fram till och med 1620 som kom från Nya Lödöse motsvarade väl deras andel av stadsbefolkningen. Om man endast ser till de tvistemål och våldsbrott där två parter omnämns visar det sig emellertid att det var ungefär lika vanligt att två personer från Brätte möttes i rätten som att en person från Brätte mötte en från Nya Lödöse, men att det var nästan dubbelt så vanligt med mål där bägge parter hade flytt till staden. Medan det därmed inte finns några tecken på utbredd antipati mellan de två grupperna, framstår det ur protokollen som att många av flyktingarna befann sig i en utsatt situation som resulterade i fler inbördes konflikter. En tänkbar orsak är den trångboddhet som den snabba befolkningsökningen i Brätte måste ha inneburit. Källorna saknar helt uppgifter om hur bostadsfrågan ursprungligen löstes vid flyktingarnas ankomst, men när Gustav Adolf utfärdade nya stadsprivilegier för Brätte 1620 påpekade han att stadens nuvarande område inte räckte till eftersom den staden ”tillväxer och förmeras”, vilket bland annat ledde till brist på skog som kunde användas till ved.¹⁸ Stadens område har alltså expanderat under de föregående åren i samband med Lödöseflyktingarnas bosättning.

Trångboddheten och bostadssituationen framskymtar också i rådhusprotokollen genom ett stort antal notiser om gårdar i staden som bytt ägare, i många fall genom att tidigare tomter klövs i två delar så att bebyggelsen i det gamla stadsområdet kunde förtätas. Bostadsaffärerna innebar därtill att en stor del av stadens fasta kapital överfördes från gamla Brättebor till flyktingar från Nya Lödöse. 1610 hade det funnits ett drygt tjugotal gårdar i staden, vilket kan jämföras med det faktum att fler än tio gårdar köptes av flyktingar från Nya Lödöse under åren fram till 1620. Även om vissa flyktingar likt den ovannämnde Jakob Alvinsson inte lyckades få med sig sina tillhörigheter från Nya Lödöse innan danskarna hann fram, hade av allt att döma många andra fått med sig kapital nog för att kunna investera i sin nya hemstad.

Det är därför kanske inte så underligt att många flyktingar aldrig återvände till Nya Lödöse, statsmaktens planering och registrering till trots. Av fastighetsköpen att döma var det många som började planera för en framtid i Brätte redan under ockupationsåren – och ännu i slutet av 1620-talet levde ett drygt tiotal hushåll av dem som ursprungligen hade kommit dit som flyktingar under Kalmarkriget kvar i Brätte.¹⁹

Religionsfrågan

Flyktingarnas återvändande var den ena anledningen som Gustav Adolf lyfte fram inför grundandet av Göteborgs stift. Frågan om inflyttande utlänningars religion var den andra. Vi lämnar därför nu Brätte och beger oss istället till riksdagen i Örebro 1617.²⁰ Den som av bevarade handlingar först tycks ha fört upp religionsfrågan på riksdagens dagordning var änkedrottning Kristina, Gustav Adolfs moder och rikets vid denna tid mäktigaste kvinna. Enligt hennes åsikt borde riksdagen fatta ett beslut att ”ingen må bliva liden eller efterlåtitt varda, sig här uti riket att nedsätta som med någon falsk lära umgåas och med oss uti religionen icke ense är”, med andra ord, att endast den som bekände sig till den svenska versionen av lutheranismen skulle ha rätt att invandra till riket – dock med undantag för köpmän, som ändå kunde tillåtas.²¹ Prästeståndet ansåg att detta var ett utmärkt förslag och önskade endast att det ännu tydligare skulle framgå att förbudet även gällde kalvinister. I nästa remissrunda anslöt sig både borgare och bönder till denna linje: förbudet borde omfatta både kalvinister och ”alla andra skadliga och villfarande sekter”. Att borgarståndet slöt upp bakom detta förslag handlade antagligen minst lika mycket om ekonomi som religion. Redan 1614 hade man nämligen försökt att få igenom invandringsförbud både för kalvinistiska skottar (vilka man påstod inte bidrog tillräckligt till städernas gemensamma utgifter) och för alla utländska drängar över huvud taget, oavsett religion (eftersom de ansågs ta arbeten från de svenska borgarnas egna söner).

Det enda stånd som nu satte sig på tvären mot förslaget var adeln. I sitt svar på propositionen ansåg ståndet att man även i framtiden borde tillåta att både utländska köpmän och krigsmän slog sig ned i riket. Dessutom borde till och med katoliker födda i Sverige få bo kvar så länge de bara inte orsakade ”förargelse”. Adelsståndet menade vidare att det nog vore klokt att förbjuda studieresor till Polen, ett land som Sverige trots allt befann sig i krig med och där ännu den avsatte kung Sigismund regerade, men kunde inte samtycka till att man skulle förbjuda resor till kulturländer som Italien, Spanien eller Frankrike, oansett det faktum att akademierna där var katolska.

Det slutliga mötesbeslutet kom i stort sett att följa adelsståndets mer moderata linje, om än med undantag för katolikerna. Kalvinister ”och

andra villfarande sekter”, såväl köpmän som krigsmän, skulle även i fortsättningen tillåtas bosätta sig i Sverige. Detta rättfärdigades med att det var i enlighet med tidigare beslut från Uppsala möte 1593 och med vad Gustav Adolf hade lovat vid sitt trontillträde 1611, då han sagt att om ”några utländska privatpersoner vore, som med någon annan religion funnes, kan dem för handel och vandel samt krigssakernas skull icke vägras att vistas och deras handel och näring här i riket lagligen bruka”. Rätt typ av invandring sågs med andra ord som oundgänglig för rikets bästa: Sverige behövde utländskt kapital (och utländska soldater). Där- emot förbjöd riksdagen i Örebro tills vidare alla kontakter med Polen, all utvandring till Polen, all framtida konvertering till katolicismen och gav de kvarvarande svenska katolikerna tre månader att lämna riket under hot om att annars straffas som ”förrädare”.

Regleringen av invandringen kompletterades några år senare med 1620 års utvandringsförbud, vilket inte diskuterades vid någon riksdag utan var ett beslut av Gustav Adolf själv.²² Liksom beslutet i Örebro riktade det sig inte minst mot kungens farbror Sigismund i Polen: ut- vandring från Sverige riskerade att inte bara ödelägga riket utan dess- utom att göra ”våra fiender stärkte”. Inte heller denna gång rörde det sig emellertid om något totalt migrationsförbud. Först och främst skulle det även i fortsättningen vara fritt fram för adelsmän att lämna riket om de hade ”lust och vilja till att studera utomlands, eller ock försöka sig i krig och således något lära”. Därtill hade prästernas, borgarnas och böndernas söner rätt att om de ville resa utomlands för att studera vid ”rätta reformerade evangeliska akademier och skolor” eller för att lära sig ”något ärligt nyttigt hantverk [...] eller köpmanshandel [...] och annat sådant”.

Den gemensamma nämnaren för de tillåtna utvandringsformerna var att de gjorde det möjligt för rikets unga män att skaffa sig en bättre ut- bildning än vad de kunde göra inom Sveriges gränser och på så sätt för- hoppningsvis bli mer framgångsrika framtida köpmän, hantverkare, prä- ster eller krigare. Tanken var att, med Gustav Adolfs ord, ”vi och fäder- neslandet [...] kunna hava gagn och nytta utav” dem och deras tjänster framöver. De unga männen tilläts utvandra därför att kungen inte kunde föreställa sig annat än att de efter en tid utomlands sedan alla skulle åter- vända hem till riket igen med sina nya kunskaper och förmågor.

Migration, religion – och grundandet av Göteborgs stift

I början av 1600-talet genomsyrades den svenska migrationspolitiken av tanken att undersåtarna skulle vara till nytta för staten. Understödet till flyktingarna från Nya Lödöse (vilket uteslutande utgjordes av skattelättnader) gavs endast under förutsättning att de bosatte sig på de platser som statsmakten hade valt ut (som Brätte) och med baktanken att de efter ett antal år på myndigheternas uppmaning sedan skulle återvända till hemorten.

Migrationspolitiken präglades emellertid också av uppfattningen av att människor som korsade statsgränserna utgjorde potentiella hot som därför behövde kontrolleras och regleras. Till skillnad från idag var inte bara invandringen utan även utvandringen en politiskt kontroversiell fråga. Vilka av undersåtarna skulle ha rätt att lämna Sverige och av vilka skäl kunde migration tillåtas? Att utvandring kunde leda till att rikets fiender stärktes var ett argument som inte bara riktades mot kungens farbror Sigismund i Polen utan också hördes under fredsförhandlingarna i Knäred och i dialogen med flyktingarna från Nya Lödöse, som inte fick återvända hem förrän de danska ockupationsåren var tillända. Också utvandringen var nära förbunden med religionsfrågan, därför att de unga män som lämnade riket för studier i utlandet riskerade att komma hem bärande på främmande idéer och ”falska läror”. Samtidigt ansåg Gustav Adolf och de andra i rikets ledning att utvandringen inte kunde förbjudas eftersom man var i skriande behov av sådan kompetens som landets unga endast kunde få genom studier utomlands. Detta var samma balansgång som statsmakten vågade sig på i invandringsfrågan, där slutsatsen blev att riket inte kunde undvara utländska köpmän och soldater trots det faktum att de bekände sig till ”villfarande sekter”.

Dessa frågor var inte minst brännande i samband med återgrundandet av Göteborg, där man hoppades att stora skaror av kapitalstarka utländska köpmän och hantverkare skulle bosätta sig. I Göteborg skulle dessa invandrare möta och blandas med de återvändande flyktingarna från Nya Lödöse, de som under ockupationsåren hade uppehållit sig i Brätte och på andra orter. Staden och riket skulle helt säkert komma att gynnas av den outhärliga migrationens goda sidor, men det var för att möta hotet från migrationen – de religiösa konflikter och de andra be-

Vägen in mot Göteborg österifrån, med bland annat Kungssporten och skansen Lejonet i förgrunden. Teckning (beskuren) av Johan Litheim 1708 för Suecia antiqua et hodierna.

Foto: Kungliga biblioteket

kymmer som Gustav Adolf förutsåg i brevet till herr Sylvester – som en proaktiv statsledning i april 1620 utsåg den förste superintendenten och därigenom skapade Göteborgs stift.

Fotnoter

1. Riksregistraturet (RR) 26/4 1620, s. 304–307.
2. Helge Almquist, *Göteborgs historia: grundläggningen och de första hundra åren*, del 1, Göteborg 1929.
3. Denna översikt bygger främst på en förteckning över flyktingarna som upprättades i slutet av 1618, vilken är tryckt i Sixten Strömbom, *Forskningar på platsen för det forna Nya Lödöse (1915–1918)*, Göteborg 1924.
4. Johanna Aminoff-Winberg, *På flykt i eget land: internflyktingar i Sverige under stora nordiska kriget*, Åbo 2007.
5. *Rikskanslern Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling: bref 1606–1624*, I:2, Stockholm 1896, s. 127.
6. RR 4/3 1613, s. 218–219.
7. RR 10/6 1613, s. 844–845.

8. Om Brättes historia i allmänhet, se Carl-Fredrik Corin, Vänersborgs historia, del 1, Vänersborg 1944, kap. 3, eller Ulf Barck-Holst, Brätte stad och dombok: bidrag till Vänersborgs förhistoria, Ystad 1944.
9. Hjonelagslängd 1610 över stadens befolkning finns i Västergötlands handlingar 1609:17, tryckt i Barck-Holst 1944, s. 240–241.
10. Boskapslängd från 1627 ingår i samlingen Boskaps- med flera längder, vol. 5:17.
11. Barck-Holst 1944, s. 150 (28/8 1616).
12. Förteckning över alla borgare från Nya Lödöse bosatta i Brätte finns i Älvsborgs lösen 1613 (ÄL), vol. 39; en liknande förteckning (med vissa avvikelser) är tryckt i Barck-Holst 1944, s. 242–243. Förteckningen från 1618 är tryckt i Strömbom 1944.
13. Förutom de ovannämnda registren har jag även jämfört ÄL vol. 33 (1613) och vol. 34 (1614). Registren över de borgare från Nya Lödöse som betalade extraskatten Älvsborgs lösen i Brätte åren 1615–1619 är förlorade.
14. Barck-Holst 1944, s. 140 (20/1 1615).
15. Barck-Holst 1944, se t.ex. s. 95, 117–118.
16. Almquist 1929, s. 11–12.
17. Barck-Holst 1944, s. 141 (20/1 1615), s. 153 (9/9 1617), s. 159 (9/9 1618). Byfogdarna valdes på ett år och utsågs dagen efter den årliga marknaden.
18. Folke Sleman (utg.), *Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer*, del 5 (1611–1620), Stockholm 1964, s. 338–339.
19. Boskaps- med flera längder, vol. 5:17 (1627).
20. Jag har tidigare behandlat 1610-talets migrationspolitik (bland annat Örebro riksdag 1617 och utvandringsförbudet 1620) i *Migration i 1600-talets Sverige: Älvsborgs lösen 1613–1618*, Malmö 2018, kap. 6.
21. Handlingarna från riksdagen citeras efter Nils Ahnlund (utg.), *Svenska riksdagsakter jämte andra handlingar som höra till statsförfattningens historia*, del 2:1–2 (1617), Stockholm 1943–1954.
22. Utvandringsförbudet återges efter RR 25/4 1620, s. 270–274.

Föreläsning vid seminariet "Migration och fiktion" den 26 oktober 2020.

Martin Andersson, postdoktor i agrarhistoria vid Sveriges Lantbruksuniversitet.